

VARGA Attila

„A változások soha nem egy irányba mennek” – Halász Gábor: A magyar inga¹

Halász Gábor „*A magyar inga*” című kötete egy rendhagyó trilógia² harmadik részeként jelent meg. Ezúttal a főszereplő finn újságíró, Reijo arra tesz kísérletet, hogy megértse a magyar oktatásirányítás elmúlt évtizedeiben bekövetkezett változásokat, legfőképp az utóbbi években végbement centralizációs folyamatok hátterét, és ezen a példán keresztül bemutassa az oktatáspolitikai nagyrendszerek világát a gyakorlati szakemberek, sőt akár a laikusok számára is érhető módon.

A könyv a trilógia első két részében megszokott módon nem elméleti alapokon struktúrákra építve szaktudományos stílusban, hanem a főszereplő életének egy szakaszát bemutató, fikciós szépirodalmi alkotásként is értelmezhető történet keretében tárgyalja tudományos témáját. Ez a szépirodalmi vonulat a trilógia három kötete közül ebben a kötetben válik legerősebbé, a szereplők olyan személyes gondolataiba és érzéseibe is érzékletes bepillantást nyerhetünk, melyekről a korábbi kötetekben még kevésbé kaphattunk bepillantást.

A fikciót és a tudományt ötvöző megoldásnak a sokszor nehezen érhető tudományos szaknyelvtől való elszakadástól számtalan más előnye is van, amit a szerző ki is használ a kötetben.

Az egyik ilyen előny, hogy a fikciós mű keretében a különböző szereplők segítségével könnyen bemutatathatók egymásnak szögesen ellentmondó álláspontok is. Ebben a kötetben is jól megfér egymás mellett Theo, aki szerint a kormányok célja a rendteremtés, az oktatás célja pedig az elit műveltségének átadása és Xia, aki még a mianmari katonai hatalomátvétel után is azon dolgozik, hogy folytatódhassanak az oktatás modernizálását célzó projektek az országban. A szereplők sokszínűsége arra is alkalmat teremt, hogy tudományos szövegekben nagyon ritkán előforduló éles kritikák fogalmazódjanak meg a oktatáspolitikai folyamatokkal kapcsolatban, mint amikor az egyik szereplő a jelenlegi magyar oktatáspolitikai törekvésekről kerek-perec kijelenti, hogy „*idejétmúlt struktúrák életre keltésével vannak elfoglalva*”.

¹ Halász Gábor (2022): *A magyar inga. Újabb kalandozások – ezúttal az oktatáspolitikai és a nagyrendszerek világában* c. könyvről. Gondolat, Budapest.

² Az első két kötet: Halász Gábor – Fazekas Ágnes: *A tudás keletkezése. Pedagógiai kalandozás három kontinensen*. Gondolat, Budapest, 2020. & Halász Gábor: *a második frontvonal. Újabb föld körüli utazások a pedagógia világában*. Gondolat, Budapest, 2021.

Azonban nagyot csalódik az olvasó, ha könyv egészétől végső ítéleteket vár akár nemzetközi, akár a magyar oktatási folyamatokról. A könyv legnagyobb előnye éppen az oktatásfejlesztési folyamatok komplexitásának bemutatása, és annak sokrétű illusztrálása, hogy ez a komplexitás, hogy teszi lehetetlenné egyfelől a sommás ítéletalkotást bármely oktatáspolitikai beavatkozásról, másfelől az oktatáspolitikai beavatkozások hatásainak pontos bejósolhatóságát. Talán a centralizációs és a decentralizációs folyamatokkal kapcsolatos magyarázatok jelenítik meg legjobban a könyvnek ezt a vonulatát. A könyv elolvasása után megérthetjük, hogy a decentralizáció nem feltétlenül jelenti az állam hatalmának visszaszorítását, hogy a decentralizált működésmódok is jelenthetnek stabilitást egy oktatási intézmény számára és hogy egy centralizációs lépés az oktatáspolitikai egy szintjén könnyedén eredményezhet decentralizációt egy másik szinten: például az igazgatók hatásköreinek elvonása, eredményezheti a pedagógusok nagyobb szakmai önállóságát.

A fikciós forma további előnye, hogy a szerző könnyen kalandozhat mind időben, mind térben.

A történet során éppúgy bepillantást nyerhetünk a jezsuiták több évszázados pedagógiai megközelítésében, ami meglepő hasonlóságokat mutat a konstruktivista pedagógiai alapelveivel, időutazást tehetünk a mandzsui birodalomba annak szemléltetésére, hogyan maradhatnak fenn egy rendszer működésmódjai annak ellenére, hogy a rendszer irányítói, és az irányítás módja is egy időre teljesen megváltozik. Ezt a felszíni változások alatt lappangó állandóságot mutatják be a magyar oktatásügy elmúlt 40 évét részletgazdagon bemutató részek is. E részek nagyon nagy erénye, hogy sok olyan történet jelenik meg bennük életszerűen ábrázolva, melyekről eddig leginkább csak szakmai beszélgetésekben lehetett hallani, akár a 1980-as évek oktatási reformjairól, akár 2020-as Nemzeti alapterv fejlesztésének körülményeiről. A magyar közelmúlt bemutatása mellett világpolitikai események visszaidézésre is remekül alkalmas a könyv olvasása. A mianmari katonai puccs mellett éppúgy olvashatunk részletgazdag leírást az USA Afganisztánból történő kivonulásáról és COVID járvány különböző országokban való kezeléséről, és mindezt természetesen oktatáspolitikai kontextusba ágyazva. Így mutatja be a könyv, hogy az oktatási folyamatok mennyire mélyen a szélesebb társadalmi folyamatokba ágyazottan léteznek, és hogy a világ igen távolinak tűnő országai és igen különbözőnek tűnő oktatási rendszerei között is milyen sok az összefüggés és a hasonlóság.

Nem csak a különböző országok és korok, hanem a különböző tudományok közötti kalandozásra is remek alkalmat kínálnak a szabadabb műfaji keretek. Jómagam környezetpszichológiával foglalkozó szakemberként örömmel bukkantam Bronfenbrenner Matrjoska-modelljére a kötetben, mely a környezetpszichológiában is sokat idézett modell, és az is lelkesedéssel töltött el, hogy szóba került hogyan használhatóak a pszichoterápia fogalmai és gondolkodásmódja akár iskolai szervezetek megismerésére is. Más tudományágak képviselői is számos más hasonló örömforrásra lelhetnek a könyv olvasása közben.

További izgalmas szellemi játékokra hívó aspektusa a könyv félig fikciós jellegének, hogy néhány szereplő esetében elmosódik a fikció és valóság határa. Vannak a kötetnek olyan szereplői, akiket a magyar oktatásügyben jártas olvasó viszonylag könnyedén be tud azonosítani létező szereplőkkel, mások esetében csak tippjeink lehetnek, és több szereplő esetében csak az a kérdés merül fel, hogy vajon köthető bármilyen való személyhez a Mongúz, Medve vagy éppen Vadkan néven említett szereplők bármelyike?

Talán úgy foglalható össze e sokszínű, soknemzetiségű szereplőgárda által közvetített üzenet, hogy nincs olyan társadalmi helyzet, olyan válság, olyan politikai rendszer, amely képes lenne az oktatásfejlesztési folyamatokat teljes mértékben gátolni. Erre egyébként a könyv számos példát idéz a jelenlegi magyar oktatási arénából, elég csak „Zita iskolájára” gondolni, vagy „Ellenszélben hajóznak?” című fejezetben bemutatott „Makers Red Box” fejlesztésre, amely illusztrálja, hogy a magyar oktatási közegben ma is működnek olyan innovatív csoportok, akiknek a fejlesztései világszinten is jelentősek, sőt a könyv egyik szereplője úgy fogalmaz, hogy „... a magyar oktatási rendszerben most is sokkal több okos újítás születik, mint egy sor OECD-országban” (240.o)

Minden helyzetben lehet fejleszteni, de minden helyzetben másképp. Ahogy a 257. oldalon megfogalmazódik: „Központi kategória lett a tanulás. – A tanulás? Milyen értelemben? – A nyitott, nehezen kalkulálható, bizonytalan helyzetekhez való alkalmazkodás” Itt válik egyértelművé, hogy

jelenlegi gyorsan és kiszámíthatatlanul változó világunkban az alkalmazkodás egyetlen lehetséges útja, hogy az iskolarendszerekben nem csak a diáknak kell tanulnia, hanem a tanárnak, de még a miniszternek is. A folyamatos változás állapotában való helytállás azonban erős önbizalmat és egymásban való bizalmat feltételez, hiszen a változások során egyrészt be kell látnunk, hogy nem vagyunk tökéletesek, másrészt bízunk kell abban, hogy a rendszer többi szereplője, hibáinkkal együtt partnernek tekint minket. Ahogy néhány oldallal később olvashatjuk *„A kísérletezés bizalmat és intenzív kommunikációt igényel.”* (270.o), ez a magyar inga működésével kapcsolatban különösen fontos gondolat. A magyar inga szokatlanul nagy kilengésének alapját az adja, hogy ezt a bizalmat és intenzív kommunikációt a rendszerváltás óta nem sikerült kiépíteni, ezért az inga kilengésének mindkét szélső pontján sokan maradtak, akik *„biztos tudásnak álcázott tudatlansággal”* (270.o) lendítik tovább az ingát időről-időre. Ez a bizalmatlanság és kommunikációhiány vezetett odáig, hogy az oktatási folyamatok vezessenek hosszú évek óta nem látott erőszakos jelenetekhez Budapest utcáin.